

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 781.62:398(477)"20"
ORCID iD 0000-0003-1627-6362

О. С. Афоніна

ФОЛЬКЛОРНІ І ДЖАЗОВІ ПРАКТИКИ У СУЧАСНОМУ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються проблеми взаємодії джазу, фольклору та сучасних музичних практик у культурологічному дискурсі. Аналізуються витоки джазу в афроамериканському музичному фольклорі, а також особливості його адаптації у світовій та українській культурі. Особлива увага приділяється ролі фольклорних елементів як джерела інновацій у джазових імпровізаційних формах, їх трансформації в умовах глобалізації та постмодерного художнього мислення. Виявляються культурологічні проблеми збереження автентичності народної традиції у процесі її інтеграції в сучасні музичні практики. Простежується досвід українських музикантів, які поєднують національний фольклор із джазовими стилями, формуючи нові моделі культурної комунікації. У статті окреслено значення фольклорно-джазового синтезу для формування культурної ідентичності та розширення меж музичної культури. Робиться висновок, що діалог джазу і фольклору сприяє збереженню культурної пам'яті та водночас відкриває перспективи для подальших інновацій у мистецькому просторі XX–XXI століть.

Ключові слова: джаз, фольклор, афроамериканський фольклор, музична культура і мистецтво, стиль, жанр, інтерпретаційний потенціал музики, гітарна музика, композитор.

DOI 10.34079/2518-1343-2025-15-30-7-13

Актуальність проблеми. Джаз, що виник на початку XX століття з глибин афроамериканського фольклору, перетворився на один із найвпливовіших музичних стилів чи сучасних жанрів. Здатність джазу синтезувати різні культурні шари, робить його важливим інструментом музичних інновацій. У вузькому музикознавчому сенсі джаз здебільшого визначають як стиль з особливою системою ритмічних, мелодичних та гармонічних прийомів (синкопований ритм, імпровізація, свінг, блюзові інтонації). У ширшому культурологічному сенсі джаз розглядається як жанрова система, оскільки джаз об'єднує певну кількість різновидів (свінг, бібоп, кул-джаз, ф'южн тощо), які функціонують як окремі жанри в межах єдиного стилю.

Часто джаз називають музичною мовою або навіть культурним феноменом, що виходить за рамки класичних категорій «стиль / жанр».

Тому дослідження взаємодії джазу з фольклором у культурологічних і музикознавчих роботах дозволяє простежити механізми збереження та трансформації культурної пам'яті в умовах глобалізації, виділити основні напрями розвитку і визначення суперечливих дефініцій.

Проблема взаємодії традиційного фольклору та сучасних музичних практик полягає у пошуку балансу між збереженням автентичності народної культури та її творчим переосмисленням у новітніх формах музичного мистецтва. Фольклор, будучи носієм історичної пам'яті та етнокультурної ідентичності, у процесі інтеграції в сучасні

жанри, зокрема джаз, зазнає трансформацій, які можуть як збагачувати музичний простір, так і ставити під загрозу втрату оригінальних смислів. Аналіз цієї проблеми дозволяє виявити культурологічні механізми збереження традицій у динаміці глобалізаційних процесів.

Огляд останніх публікацій. Сучасні публікації, що стосуються проблем джазу і фольклору, найчастіше знаходяться в окремих позиціях. Одним із перших вагомих досліджень джазу у порівнянні із класикою була монографія Л. Бернштейна («Джаз і класика: проблеми синтезу. Київ: Музична Україна, 1989»). Достатньо довго наступні дослідження ґрунтувалися на концепціях автора.

Серед американських видань про історію та розвиток джазу, дуже популярним є монографія професора музики з Baldwin-Wallace College (Огайо), музикознавця і практикуючого джазового музиканта М. Грідлі. Книга охоплює еволюцію джазу від його витоків у блюзі та регтаймі до сучасних форм (free jazz, fusion, авангард). У ньому презентовано історичний нарис, аналітичні інструменти для розуміння музичних складових у джазових композиціях: ритму, гармонії, імпровізації, форми. Видання насичено нотними прикладами, фото, схемами, списком рекомендованих записів для слухання у вигляді своєрідного аудіо-супроводу до текстів (Gridley, 2011).

Для нашого вивчення важливими аспектами видання є визначення стильових особливостей джазу; опис основних етапів розвитку джазу; аналіз жанрово-стильових різновидів (свінг, кул-джаз, бі-боп тощо); розуміння механізмів імпровізації й синтезу джазу з іншими музичними традиціями у числі з фольклором. Тож, у виданні поєднано культурологічний і музикознавчий аспекти. Від музичної теорії особливості жанрово-стильових різновидів, аналіз специфічних особливостей ритму, гармонії, мелодії, закономірностей імпровізації. Культурологічний аспект представлений еволюційними процесами джазу як феномену культури та його залежності від фольклору і взаємозалежності у ланцюгах: джаз – фольклор, фольклор – джаз

У дослідженні американського етномузиколога, професора музики та антропології Бруно Неттла представлено музичні традиції світу та методологію етномузикології (Nettl, 2005). По-перше, автор визначає сучасну етномузикологію через традиції, зміни музики у соціокультурному контексті, автентичність, музичні практики, культурну ідентичність. Б. Неттл дає системний підхід до вивчення народної та традиційної музики, її трансформації під впливом сучасних практик (джаз, поп-музика, світова музика). У дослідженні висвітлюються методи польового дослідження, аналіз музичних форм, способи передачі та інтерпретаційний потенціал музики. Для нашого дослідження важливе авторське обговорення взаємодії фольклору та сучасних музичних жанрів. У цих питаннях присутній культурологічний аналіз джазу і фольклору на зразках європейського і американського музичного контекстів.

Після знайомства із виданням доходимо висновків щодо теоретичних основ для культурологічного аналізу фольклорно-джазових практик, які пояснюють механізми трансформації народної музики у сучасних жанрах, аргументуючи важливість збереження етнічної автентичності у процесі музичної інтерпретації.

Відомий американський музикознавець і композитор, спеціаліст із джазу та популярної музики Тед Джойя є автором багатьох праць із джазової історії та теорії. Він має викладацький досвід у Вестмінстерському та інших університетах США (Gioia, 2021). Від історії джазу, його афроамериканських витоків автор переходить до аналізу сучасних форм: регтайм, блюз, свінг, бі-боп, кул-джаз, ф'южн, авангард, сучасний джаз ХХІ століття. Книга включає історичний, соціокультурний та музичний контексти розвитку джазу, показує взаємозв'язок джазу з іншими музичними та культурними явищами, зокрема фольклором. Особливо вагомим є біографії ключових музикантів, нотні приклади, фотографії та аналіз відомих композицій. Для наукових робіт

дослідників джазу і фольклору монографія корисна оскільки включає сучасні тенденції розвитку джазу та його впливу на сучасні інтерпретації жанрових різновидів.

Для нашого вивчення питань джазу і фольклору, їхньої взаємодії у сучасній музичній творчості це видання є джерелом для розуміння історичного та стильового аналізу джазу, поєднанню джазу з фольклором різних культурних традицій, особливо специфіці джазових практик у виконавстві та музичній творчості.

Провідна американська етномузикологиня і джазованиця, професорка музики та афроамериканських досліджень Інгрід Монсон спеціалізується на соціокультурних аспектах джазу, імпровізації та музичної взаємодії. У виданні досліджується імпровізація як ключова практика джазу та соціокультурне значення імпровізації. Авторка робить акцент на комунікації між музикантами під час живого виконання, включно з невербальними сигналами та взаємною підтримкою під час імпровізації. І. Монсон аналізує джаз не лише як музичний стиль, а як форму соціальної взаємодії, де імпровізація стає способом «говорити музикою». Як і інші видання, праця містить етнографічні приклади з виступів та репетицій джазових ансамблів, нотні приклади та окремі інтерпретації. У книзі підкреслюється взаємозв'язок індивідуального та колективного у творчому процесі виконання джазових композицій. Цей аспект є виключно культурологічним і надає практичне значення для нашої розвідки з точки зору імпровізації як механізму інтеграції фольклорних елементів у джазі; аргументації для культурологічного аналізу соціальної та комунікативної функції джазу і джазових композицій, звичайно, виконавської практики джазу (Monson, 1996).

Метою нашої публікації є вивчення наукового дискурсу з фольклорних і джазових практик з музичними прикладами різних авторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джаз як музичний і культурний феномен має свої витоки в афроамериканському фольклорі, зокрема в спірічуелс, блюзі та госпелі. Як зазначав Т. Джойя, саме ці традиції заклали підвалини ритмічної, мелодичної та імпровізаційної структур джазу, що пізніше еволюціонувала у різноманітні стилі та жанри. М. Грідлі підкреслював, що музичні прийоми джазу, такі як синкопований ритм і гармонічні інтерпретації, безпосередньо походять з афроамериканського музичного досвіду, а Б. Неттл наголошував на соціокультурній ролі цих традицій у формуванні нової музичної мови.

Варто згадати і про українських дослідників та їхніх думок щодо формування нового контексту, в якому відбувається «поєднання фольклору та джазу, мікшування цих напрямів з національним мелодизмом регіональних культур України тощо яскраво підкреслює експерименти з впровадженням паралелей музично-художнього акумулювання на теренах української композиторської думки та втілення нових матеріалів художнього задуму в практичну площину індивідуального композиторського стилю» (Годлевський, 2024b, с. 160). На основі аналізу музичного твору «Колискова» на лемківську тему для симфонічного оркестру автора статті було розглянуто проблему синтезуванні фольклору та джазу з використанням лемківського мелосу. Детальний аналіз твору дозволив автору розкрити специфіку джазової гармонізації фольклорної мелодії, взаємовпливу засобів музичної виразності для актуалізації матеріалу.

Недарма авторське визначення джазу у К. Смолла «musicking», у значенні процесу формування соціальних і культурних зв'язків (Small, 1998, р. 180). Автор акцентував увагу на соціальній функції музики, музичній взаємодії та культурологічному значенні музичних практик. «Musicking» охоплює всі форми музичної діяльності: виконання, слухання, організацію, навчання, а музика є процесом соціальної взаємодії, а не просто сукупністю звуків. Музичні практики, за твердженням автора, є способом формування культурної та соціальної ідентичності, взаємодії

музикантів і слухачів, а такий ракурс резонує із аналізом джазу як культурного феномену.

Крім того, джаз слугує засобом підтримки етнічної ідентичності та передачі культурних цінностей у спільнотах. Оскільки основним елементом джазу є імпровізація, то американський музикознавець, етномузиколог, спеціаліст з джазу та імпровізації П. Берлінер аналізує процес виникнення музики в реальному часі, включаючи рішення щодо гармонії, ритму, фразування та взаємодії між музикантами. Автор використовує етнографічні матеріали, інтерв'ю та нотні приклади для ілюстрації процесу навчання та виконання джазу. На основі цього автор доводить близькість джазу і фольклору через імпровізацію. Особливо це характерно для сучасної музики (Berliner, 1994, p. 66).

Як приклад, можемо навести сучасну композицію В. Годлевського «Інтродукція і токато». За словами автора, «діалектика фольк-джазу в означеній композиції дозволяє втілити стилістичні винаходи у перетворенні мелодичної та гармонічної ліній (зміна акцентів на слабкі долі, скорочення фразування, модуляційні ходи, впровадження стилізованої мелізматики для імітаційного зображення інтонування на чверть тону), безсумнівно вважається відкриттям сучасних трансформаційних та інтерпретаційних ідей у розкритті новітнього стильового змісту (Годлевський, 2025, с. 9). Далі автор пояснює, що Фольклорно-джазові наративи сучасної трансформаційно-інтерпретаційної авторської концепції твору «Інтродукція і Токато» полягають у впровадженні, удосконаленні, зростанні та адаптації новочасних художніх можливостей шляхом мікшування фольклору, як оплоту традиційної та сталої орнаментики культурного надбання та джазу – модернової, сучасної та новітньої музичної матерії, що постійно потребує розвитку та видозміни у призмі імпровізованого контенту сьогодення та транскрипції в майбутній культурно-мистецький простір (Годлевський, 2024a, с. 241).

Таким чином, джаз трактується не лише як музичний стиль, але й як складний культурологічний феномен, що поєднує традиції та інновації, локальні та глобальні практики. Цей напрям дослідження розширює розгляд джазу як феномену глобальної культури, здатний адаптуватися до різних культурних контекстів, що підкреслює концепцію Т. Джоя, Р. Крофорда, Д. Бреккетта про поширення джазу у XX столітті і його здатність до міжкультурної комунікації, соціальної інтеграції. Крім того, важливі для виконавства культурні функції джазу – комунікативна, естетична, ідентифікаційна. І тут вже джазова імпровізація стає формою соціальної взаємодії, яка забезпечує діалог між музикантами та аудиторією (І. Монсон).

Американський музикознавець, спеціаліст з популярної музики та джазу Девід Бракетт досліджує музичні тексти, жанрові й культурологічні аспекти сучасної музики, включаючи джаз, рок і поп-музику. Він аналізує популярну музику і джаз як глобальні явища. На його думку, музичні форми відображають соціокультурні процеси, такі як глобалізація, культурна ідентичність та кроскультурні взаємодії (Brackett, 2000).

Відомий американський музикознавець та історик музики Річард Кроуфорд детально аналізує походження джазу з афроамериканських фольклорних традицій, спірічуелс, блюзу та госпелу. Дослідник розглядає джаз як соціокультурне явище, що вплинуло на національну ідентичність та глобальний культурний обмін (Crawford, 2001, p. 572). Автор подає аналіз культурних функцій джазу: комунікативної, естетичної та ідентифікаційної ролей у суспільстві. Щоб підтвердити думки Р. Кроуфорда з його книги «America's Musical Life», звернемося до гітарної музики, джазової гітари. Вона демонструє синтез афроамериканських фольклорних традицій, блюзу та європейських інструментальних практик, про який пише автор. Одним із засновників джазової електрогітари вважають гітариста Чарлі Крістіана (Charlie

Christian, 1916–1942). Його гра демонструвала здібність джазу інтегрувати блюзові інтонації та імпровізаційність у новий урбаністичний стиль. Крістіан вивів гітару з ритмічного акомпанементу на рівень сольного інструменту, що стало символом модернізації джазу. У грі музиканта простежувалося коріння, що містилися у блюзі та спірічуелсах. Це відповідає тезі Кроуфорда про джаз як культурологічне явище, яке вплинуло не тільки на ідентичність афроамериканської спільноти, а й на глобальну популярну музику.

Фольклор виступає ключовим джерелом музичного новаторства, оскільки він зберігає історичну пам'ять та етнокультурну ідентичність народу. За словами Б. Неттл, народна музика не лише формує базові музичні структури, але й слугує джерелом стилістичних і композиційних інновацій, коли інтегрується у сучасні жанри. Подібну думку підтримує Т. Джоя, відзначаючи, що джазові музиканти активно запозичували ритмічні та мелодичні мотиви афроамериканського фольклору для написання нових форм імпровізації та ансамблевої гри.

Фольклорні елементи також використовуються у сучасних музичних практиках для кросжанрових композицій. Як зазначає М. Грідлі, синтез традиційних мотивів із сучасними стилями дозволяє зберегти локальну музичну ідентичність, водночас сприяючи інноваційному розвитку жанру. В українському контексті дослідники, такі як Ольга Соловей та Юлія Костандова, показують, що поєднання національного фольклору з джазовими прийомами продукують унікальні музичні проекти, які поєднують локальні традиції та світові музичні тенденції.

Наведемо приклади, в яких роль фольклору виростає до джерел музичного новаторства. Класичними зразками є Дюк Еллінгтон «Black and Tan Fantasy» (1927). У творі використано блюзові інтонації та мотиви спірічуелсів, що є прикладом інтеграції афроамериканського фольклору у джазову оркестровку. Чарльз Мінгус «Fables of Faubus» (1960) у композиції поєднує елементи госпелу, блюзу та колективної імпровізації, трансформуючи фольклорні традиції в політичне й культурне висловлювання. Сучасні кросжанрові практики характерні для John McLaughlin & Shakti (1970-ті). Це виявляється у поєднанні джазової імпровізації з індійською народною музикою – жанр «world fusion». Це демонструє, як фольклорні мотиви стають основою інновацій. У авторського тріо Esbjörn Svensson Trio (Швеція) представлено інтеграцію скандинавського мелосу у джазову гармонію та ритміку, що зберігає локальну ідентичність у глобальному музичному середовищі.

Що стосується українського контексту, то зразком є група «ShockolaD» (Львів). Гурт поєднує українські народні пісні з джазовим аранжуванням та імпровізацією. Наприклад, їхні версії колядок і веснянок відтворюють фольклор у сучасному джазовому ключі. Мар'яна Садовська використовує традиційні українські обрядові наспіви як основу для імпровізаційних і театральних джазових проєктів. Тріо Мар'яни Головки експериментує з поєднанням українських народних мелодій та сучасного європейського джазу.

Таким чином, фольклор не лише слугує основою для музичного новаторства, а й забезпечує зв'язки із традицією та сучасністю, сприяючи культурній комунікації, збереженню автентичності та розвитку музичної культури в умовах глобалізації.

Бібліографічний список

Годлевський, В. О., 2024а. Фольклорно-джазові наративи трансформаційно-інтерпретаційної авторської концепції Володимира Годлевського у композиції «Інтродукція і Токата». *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*, 3, с.241–248.

- Годлевський, В., 2024б. Фольклорно-джазові паралелі у «Колисковій» на лемківську тему для симфонічного оркестру Володимира Годлевського. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 73 (1), с.151–163.
- Годлевський, В.О., 2025. *Материка тренду «фольк-джаз»: методичні рекомендації-хрестоматія для педагогічного репертуару акордеоніста-баяніста*. Київ: НАКККиМ.
- Berliner, P. F., 1994. *Thinking in Jazz: The Infinite Art of Improvisation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brackett, D., 2000. *Interpreting Popular Music*. Berkeley: University of California Press.
- Crawford, R., 2001. *America's Musical Life: A History*. New York: W. W. Norton & Company.
- Gioia, T., 2021. *The History of Jazz*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Gridley, M. C., 2011. *Jazz Styles: History and Analysis*. 11th ed. Boston: Pearson.
- Monson, I., 1996. *Saying Something: Jazz Improvisation and Interaction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nettl, B., 2005. *The Study of Ethnomusicology: Thirty-One Issues and Concepts*. 2nd ed. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Small, C. 1998. *Musicking: The Meanings of Performing and Listening*. Hanover, NH: Wesleyan University Press.

References

- Berliner, P. F., 1994. *Thinking in Jazz: The Infinite Art of Improvisation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brackett, D., 2000. *Interpreting Popular Music*. Berkeley: University of California Press.
- Crawford, R., 2001. *America's Musical Life: A History*. New York: W. W. Norton & Company.
- Gioia, T., 2021. *The History of Jazz*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Gridley, M. C., 2011. *Jazz Styles: History and Analysis*. 11th ed. Boston: Pearson.
- Hodlevskyi, V.O., 2024a. Folkloro-dzhazovi naratyvy transformatsiino-interpretatsiinoi avtorskoi kontseptsii Volodymyra Hodlevskoho u kompozytsii «Introduksiia i Tokata» [Folklore-Jazz Narratives of the Transformational-Interpretative Authorial Concept of Volodymyr Hodlevskyi in the Composition "Introduction and Toccata."] *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv: nauk. zhurnal*, 3, pp.241–248. (in Ukrainian).
- Hodlevskyi, V., 2024b. Folkloro-dzhazovi paraleli u «Kolyskovii» na lemktivsku temu dlia symfonichnoho orkestru Volodymyra Hodlevskoho [Folklore-Jazz Parallels in the "Lullaby" on a Lemko Theme for Symphony Orchestra by Volodymyr Hodlevskyi]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 73 (1), pp.151–163. (in Ukrainian).
- Hodlevskyi, V.O., 2025. *Materyka trendu «folk-dzhaz»: metodychni rekomendatsii-khrestomatiia dlia pedahohichnoho repertuaru akordeonista-baianista* [The Mainland of the "Folk-Jazz" Trend: Methodological Recommendations-Anthology for the Pedagogical Repertoire of the Accordionist-Bayanist]. Kyiv: NAKKКиМ. (in Ukrainian).
- Monson, I., 1996. *Saying Something: Jazz Improvisation and Interaction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nettl, B., 2005. *The Study of Ethnomusicology: Thirty-One Issues and Concepts*. 2nd ed. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Small, C. 1998. *Musicking: The Meanings of Performing and Listening*. Hanover, NH: Wesleyan University Press.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2025 р.

O. Afonina

FOLKLORE AND JAZZ PRACTICES IN CONTEMPORARY CULTURAL DISCOURSE

*The article examines the interaction of jazz, folklore, and contemporary musical practices within the framework of cultural discourse. **The aim of this publication** is to study scholarly perspectives on folklore and jazz practices, illustrated through musical examples by various authors. The origins of jazz in African American musical folklore are analyzed, as well as its adaptation in both global and Ukrainian cultural contexts. Particular attention is paid to the role of folkloric elements as a source of innovation in jazz improvisational forms, and their transformation under the conditions of globalization and postmodern artistic thinking. The article addresses the cultural challenges of preserving the authenticity of folk traditions in the process of their integration into modern musical practices. The experience of Ukrainian musicians who combine national folklore with jazz styles is traced, highlighting the formation of new models of cultural communication. The study outlines the significance of folklore–jazz synthesis for shaping cultural identity and expanding the boundaries of musical culture. The conclusion emphasizes that the dialogue between jazz and folklore contributes to the preservation of cultural memory while simultaneously opening prospects for further artistic innovations in the XXth and XXIst centuries.*

***The methodological basis of the study** integrates comparative cultural analysis, musicological interpretation, and interdisciplinary approaches from ethnomusicology, jazz studies, and cultural theory. A combination of historical-contextual and analytical methods was applied to explore the interaction between folklore and jazz practices. Primary sources (musical compositions, recordings, and scores) and secondary sources (scholarly works by Bruno Nettl, Ted Gioia, Ingrid Monson, Richard Crawford, and Ukrainian researchers) were examined. Particular emphasis was placed on case studies of Ukrainian musicians and ensembles incorporating folkloric material into jazz idioms.*

***The scientific novelty of the study** is based on: Revealing the dual role of folklore as both a medium of cultural memory and a generator of stylistic innovation in jazz practices. Demonstrating how Ukrainian musicians creatively reinterpret national folklore through jazz, forming unique models of cultural dialogue within global artistic processes. Expanding the theoretical framework for analyzing folklore–jazz synthesis in the context of postmodern cultural discourse. Highlighting the significance of folklore–jazz interaction not only as a musical phenomenon but also as a means of preserving and reconfiguring cultural identity under conditions of globalization.*

***Practical Significance.** The conclusions from this study can be used in further studies of folklore–jazz synthesis within global and local cultural contexts. They may also serve as a methodological basis for developing educational programs, concert practices, and interdisciplinary research in musicology and cultural studies.*

***Keywords:** jazz, folklore, African American folklore, musical culture and art, style, genre, interpretative potential of music, guitar music, composer.*